

*Společnost . Revue Společnost pro kulturu a umění
v Ostravě. R. V / 1998, č. 12, s. 26-27.*

S historikem PhDr. Mečislavem Borákem o tom,

Tato problematika mě zajímá zejména proto, že dokonale ilustruje především mezilidské vztahy za okupace, rozkrývá problém udavačů a konfidentů, motivaci jejich činů. To se v archivech nenajde, ale ve spisových materiálech soudu se lze dobrat pravdy o tom, co toho kterého člověka přimělo například k udavačství. Obraz historie se stává plastičtější, skutečnějším a navíc při tom jde o úřední prameny dosud zcela nevyužité. Nejcenější byly pro mne výslechové protokoly, dopisy, záznamy vystoupení před soudem a dobové fotografie, díky nimž bylo možné vytvořit mozaiku vzrušujících životních osudů, ať už šlo o 'obyčejné' nacisty nebo příslušníky složek SA, SS a dalších, stejně jako příslušníků gestapa, zpravodajské služby SD, policistů, četníků a dozorců nebo civilních nacistických správců a úředníků, ale také českých udavačů, konfidentů a kolaborantů. Každá z těchto skupin byla naprosto odlišná. Snažil jsem se zjistit kořeny tohoto jevu, jak například udavačství prorůstalo mikroklimatem rodiny, okolí, milostných vztahů atd. Když žijete v nepřirozené době, přizpůsobují se to-

mu i vztahy, pokrývají se a to z těchto materiálů také vysvítá. Vycházel jsem ze spisů a materiálů Mimořádného lidového soudu v Ostravě, který působil nejen na Ostravsku, ale i na celém Těšínsku a Frýdecko-Místecku. Tyto spisy představují obrovské množství informací o době okupace, aniž by byly historiky náležitě využity, protože až donedávna nebyly přístupné ani odborníkům. Důvody jsou celkem pochopitelné: skrývá se v nich totiž obraz vzbuzující spíše pocity studu nad příklady bezectného chování některých

O ČEM ARCHIVY MLČELY

příslušníků českého národa, zvláště udavačů, konfidentů a prodejních kolaborantů. Ale našetřít se v nich najdou i zcela opačné příklady...

♦ **Ve své knize Spravedlnost podle dekretu píšeš, že udavačství bylo nejčastějším žalobním důvodem projednávaným před Mimořádným lidovým soudem, a to ať už šlo o udání s následky pro udaného nebo bez nich. Bylo při tom možné zastopovat pravé motivy nebo příčiny udavačství?**

Konfidenti donášeli většinou pro peníze nebo z touhy po moci. Zneužívali důvěry lidí a udělali mnohdy víc škody než gestapo. Kolaboranti tvoří obtížně postižitelnou skupinu. Náleželi k ní obvykle novináři, učitelé, úředníci... a po válce byli také velmi tvrdě posuzováni. Jediní, kteří unikli, byli vyšší funkcionáři protektorátních odborů, protože se už za války spojili s komunisty. Ale velmi přísně byli trestáni například novináři a příslušníci některých fašistických organizací, jako například Vlajky. Mnozí z jejich členů byli uvězněni už za války, protože sice vyznávali fašismus, ale spíše italského typu a Němci je proto neuznávali. Po válce byli souzeni znovu. Končili obvykle s hodně přísnými tresty. Český fašismus ale znovu zvedá hlavu, objevuje se řada organizací se stejnými názvy jako před válkou, aniž by jejich zakladatelé znali historické souvislosti, o čemž svědčí i hloupé skutky českých fašistů. Myslím, že je to velmi nebezpečný jev.

Udavači tvoří z psychologického hlediska nejzajímavější skupinu, u níž je možné do jisté míry odhalit sociálně psychologické kořeny, které prorůstaly prostředím rodiny, domu či ulice, zaměstnání nebo vesnické hospody. Ale podrobné objasnění tohoto fenoménu by vyžadovalo užší spolupráci historiků s právníky, sociology a psychology.

♦ **Jako na každého badatele čekala zřejmě i na tebe při práci řada překvapení. Byl to i fenomén udavačství, který podle tebe nebyl ani zdaleka tak jednoznačný, jak by se na první pohled mohlo zdát...?**

Tvrdilo se o nás, že jsme národ udavačů, ale jaksi se nebralo v úvahu to, že mnoho udání podávali Němci sami svým vlastním úřadům a důsledky pro udané osoby byly naprosto stejné, ať už udával Čech nebo Němec. Českých udání bylo asi třikrát víc než německých, ale to vůbec neznamená, že Češi udávali víc, protože jich v této oblasti také žilo desetkrát více než Němců. Takže stejně dobře lze mluvit také o Němcích jako o národu udavačů. Mnohem nečestnější je pro nás to, že v udávání se pokračovalo i po válce: své někdejší udavače, domnělé i skutečné, udávali udávaní a přitom tresty byly vyšší. Co o nás ale především nesvědčí moc dobře, je fakt, že naprostá většina udání byla falešná, vykonstruovaná, vedená pouze osobní záští, touhou po majetku nebo po lepším postavení. Orgány činné v trestním řízení neměly prostředky k tomu, aby za to udavače postihly, takže fa-

lešné udavačství bylo beztrestné a zneužívalo se jej i k politickým cílům. I když se obviněný obhájil a ukázalo se, že byl nevinný, nesměl například k volbám a nadlouho to poškodilo jeho jméno v očích okolí.

Je zajímavé, že z případů udavačství souzených v Ostravě stály před soudem třikrát častěji ženy než muži, což odpovídá psychologickým rozdílům mezi oběma pohlavími. Nejednou se i manželé obviněných žen snažili u soudu prokázat, že za to může spíše ženská naivita, upovídanost a bezelstnost, než zlý úmysl.

♦ **Období 2. světové války a její události na česko-polském pomezí** poskytl historikovi Mečislavu Borákovi mnoho zajímavých témat. V období po listopadu 1989 se však otevřely nové možnosti zpřístupnění dříve tajných archivních materiálů a také odtabuizování určitých témat. Patřily k nim události spojené s masovými vraždami příslušníků polské armády a inteligence v Katyni, které jsou součástí temných stránek v rusko-polských vztazích, o nichž se u nás před listopadem 1989 z pocho-pitelných důvodů nesmělo mluvit nahlas. Katynským událostem věnoval Mečislav Borák televizní dokument a dvě publikace. V současné době hodlá napsat třetí, protože odtajněním archivů KGB se objevilo mnoho nových materiálů, posunujících dosud známá fakta.

Myslím, že v budoucnosti využijí i materiály, s nimiž jsem se setkal v soudních spisech o partyzánské činnosti, činnosti gestapa a sovětských zpravodajských skupin. Je také hodně věcí, k nimž se musím vracet v souvislosti s perzekucí ostravských Židů, a to nejen ve vztahu gestapa, ale i našich úřadů a veřejně činných českých fašistů na Ostravsku, kteří byli vedle Brna nejméně aktivní.

♦ **V současné době dokončujete spolu s profesorem Valentínem významnou vědeckou práci o česko-polských vztazích v letech 1938 – 1939** přinášející cenné dokumenty týkající se dějin česko-polských vztahů, jimž zůstávají ve svém badatelském úsilí naši historikové stále ještě hodně dlužni. Je právě tohle důvod, proč se pouštíte do zpracování historie válek mezi Čechy a Poláky ve 20. století?

Právě píšu kapitolu o bojích našich armád u Čadce v listopadu roku 1938, kdy po sobě obě strany střídaly těžkými zbraněmi, do bojů zasáhlo i letectvo, ale v žádné učebnici dějepisu se o této události nedočteme. Během 2. světové války učinily obě strany naopak pokus o československo-polskou konfederaci, ale vzhledem k oboustranně diametrálně odlišným vztahům k Sovětskému svazu neměla taková myšlenka šanci... Knížka začíná válečnými událostmi na Těšínsku v roce 1919 a končí naším neuskutečněným záměrem podílet se na potrestání Polska za Wałęsovo odborářské hnutí Solidarity. Všechny události chci vylíčit naprosto nestranně, s určitým odstupem a snad i s nádechem humoru. Kniha, která se možná bude jmenovat 'Války Čecha s Lechem', by měla vyjít u příležitosti našeho společného vstupu do NATO v příštím roce, kdy budou doznávat i naše vzpomínky na rok 1919.

BOHDANA RYWIKOVÁ

O problémech knižního obchodu s Petrem Becherem

Knihy jako byznys nebo jako láska?

Nakladatelství Librex existuje na našem trhu od roku 1990, jako distribuční firma a knihkupectví působí sedmým rokem. Bylo už hodně řečeno i napsáno o tom, jak těžká situace dnes vládne mezi knižními nakladateli, distributory i knihkupci. V případě Petra Bechera, zakladatele a majitele ostravského nakladatelství Librex se všechny tyto profese snoubí v jeho osobě. Začínal skromně, v jedné místnosti pronajaté v komplexu administrativních budov Vítkovických železáren, a. s. Systematicky budoval vlastní distribuční síť, k níž postupně přibývala knihkupectví a další nakladatelské aktivity. Pan Becher vsadil především na literaturu pro děti a mládež a jak se zdá, udělal dobře.

Od počátku devadesátých let ceny knih mnohokrát podražily stejně jako jejich výrobní náklady. Přesto Petr Becher nepatří k těm, kteří by si právě na tohle stěžovali. Konečně, sám k tomu říká:

Snad si mohu dovolit parafrázovat Jana Wericha, který kdysi prohlásil, jak se ještě budeme muset mít špatně, abychom o dnešku říkali, že jsme se měli dobře. Vzpomínám si na jeden článek o úspěšném německém nakladateli, který popisuje svou práci a říká, že vydává běžně knihy v nákladu 500 kusů, a když je kniha hodně úspěšná, vydá 1 500 kusů. U nás bývaly až do konce osmdesátých let běžné i náklady kolem sta tisíc knih i víc. Dnes jsme v knižní produkci přibližně na úrovni Holandska. Když je knížka velmi úspěšná, vydává se v nákladu kolem 5 000 kusů, běžný náklad se pohybuje kolem 2 000 výtisků. Říkám si, že to pořád ještě jde a dokonce i uživí, i když ceny knih jsou samozřejmě vyšší.

♦ **Co vlastně představuje úspěšnost, prosperitu v knižním obchodu? Vydát bestseller a zbohatnout? Nebo alespoň ziskat zpět vložené investice?**

Slušný nakladatel ví, že na jednom vydání se vydělat nedá. Pouze se mu vrátí vložené investice. Vydělá se pouze na dotiscích. Kdo vydává knihy jen pro peníze, žádá většinou za špatnou literaturu příliš vysokou cenu. Knihy se neprodají a ocitají se pak často se slevami v různých výprodejích. Někdy může jít třeba i o knihy s dobrým obsahem, ale odhad nakladatele byl špatný. Je to začarovaný kruh, kdy se zlevňují málo prodejné knihy. Zákazník s tím už kalkuluje a čeká, zatímco nakladatel si stěžuje na špatný odbyt. V tomto věčném koloběhu se trh zahlučuje nadbytečnými knihami a ubývá prostor pro takovou literaturu, která by vycházet měla, ale nejsou na ni peníze. Neexistuje nakladatel natolik silný, aby udržel svůj ediční záměr 50 – 100 titulů ročně a po dobu nejméně dvou let měl ceny knih na stejné úrovni... Kdyby knížky nebyly degradovány výprodeji, určitě by mohlo vycházet mnohem víc zajímavých titulů.

♦ **Zdá se mi však, že i když se dnes u nás prodává hodně knížek, jde především o běžnou a populární beletrii, ale stále je to málo ve srovnání se zahraničím, zejména pokud jde o literaturu specializovanou a odbornou. Proč?**

V jiných zemích vychází daleko méně knih, pokud jde o vyšší nákladu. V našem nakladatelství vydáváme v nejvyšších nákladech pohádky pro děti – kolem 10 tisíc výtisků, pro Polsko pak v nákladu kolem 3 až 5 tisíc výtisků, i když polský trh je třikrát až čtyřikrát větší než náš. Z toho je patrné, že čtenářská tradice u nás stále přetrvává – obecně se v Čechách a na Moravě čte více než v jiných zemích. A to platí už několik století. Z toho také vyplývá, že náš trh je schopen unést knihy v daleko vyšších nákladech než jinde. Opravdu je tady silná čtenářská tradice. Lidé nejen rádi čtou, ale pokud mohou, knížky si také kupují. Totéž však platí o Německu, kde se průměrné náklady knih pohybují kolem dvaceti tisíc výtisků. V porevoluční době, kdy vycházely překlady zahraničních titulů nebo novinky, které by u nás dříve jen těžko mohly vyjít, protože nebylo možné nakupovat vydavatelská práva, zájem o knihy obrovsky vzrostl. Se změnou ekonomických podmínek se však kniha postupně stává luxusním zbožím. Během několika let dramaticky vzrostly ceny všeho, takže i náklady na výrobu knih jsou vysoké. A dlužno říci, že ve srovnání se světem by u nás měly být knihy ještě čtyřikrát dražší. To, že se postupně stávají luxusním zbožím, poznáváme i v konkrétním řetězci – vydavatel – nakladatel – distributor – knihkupec na prostém faktu: čím dál víc se krade. Krádeže knih nejsou doménou lidí v sociální nouzi, ale krade se bez ohledu na vzdělání a společenské postavení. Například v síti knihkupectví Librex, kterých je na území Ostravy sedm, zcizili zákazníci během jednoho roku zboží v hodnotě téměř 250 tisíc korun.

♦ **Na co konkrétně se specializuje vaše nakladatelství?**

V celostátním měřítku vyrábíme a distribuujeme školní mapy a vydáváme literaturu pro děti do osmi let. Ročně produkujeme až 80 knižních titulů a za dobu existence nakladatelství Librex jsme vydali téměř tři miliony výtisků knih. Přes toto vysoké množství nám záleží na tom, aby byly kvalitní a levné. Myslíme na rodiče, kteří svým dětem knížky (nebo učebnice) kupují, i na cenu, jež by pro ně měla být dostupná. A přitom, pokud se podíváte na naši produkci, zjistíte, že patří k nejkvalitnějším na trhu. Mám dobrý pocit z každého titulu, který u nás vyjde, protože aby se dobrá knížka